
Paolo Portoghesi

KÖSZÖNTŐ BESZÉD

A 80-as években a nemzetközi kultúra felfedezett egy számára addig ismeretlen területet, és ezzel felcsillantotta a reményt mindazok előtt, akik a posztmodern érkezését antropológiai szemszögből figyelték és azt várták tőle, hogy e centrifugális mozgalom fényudvarában újra felértékelődjék a szakralitás.

E remény felkeltői a magyar építésszek voltak, akik a maguk elzárt-ságában létrehoztak egy, az éppen zajló nemzetközi vitáktól független áramlatot, amely ugyanakkor összhangban volt azokkal a próbálkozásokkal, amelyek a modernitás és a hagyomány közötti kapcsolódást keresték. Ennek az organikus irányzatnak a legtehetségesebb és legtöbbet alkotó építész Makovecz Imre, új szellemben fogant, soha nem látott faszerkezetek tervezője.

Épületeimnek az a céljuk, írta 1985-ben, hogy velük kapcsolatot teremtsék ég és föld között, olyan kapcsolatot, amely az ember körül láthatatlan és varázslatos teret szöve kifejezi annak mozgását, térbeli helyzetét. Mítikus idők építészét igyekszünk megidézni, hogy ezzel az emberek képzelőerejét megragadva indítsunk támadást a természetfeletti megértése iránt érzéketlen technológiára épülő civilizáció ellen. Egyedi, sajátos, közösség, haza, nagyvilág, számunkra ezek a fogalmak olyanok, mint a szár körül csoportosuló virágszirmok, melyek ugyan egymásra borulnak, de ugyanakkor különállóak is, mert nem cserélhetők fel egymással, helyük a nagy egészhez képest meghatározott.

Makovecz útkeresése a hatvanas években kezdődik, a kommunista rezsimre jellemző nehézségek, a szabad kifejezés akadályoztatása közepette, ahol az 1956 után alakult kormány a kultúrát is közvetlenül irányítani akarta. A rezsim építészete a szovjet mintát követte, visszautasítva mindenfajta művészi útkeresést az építészeket nagy tervezőirodába kényszerítette, széles körben elterjedt az előregyártásos építkezés.

Már az első munkái, 1962 és 1967 között épült áruházak, éttermek is határozott irányt mutatnak, felfedezhető rajtuk Wright és Steiner hatása, utalás a népi építészetre, a szimmetria és a biomorfizmus fellelevenítése. 1971-ben meghirdeti a Minimális tér pályázatát, amelyen maga is részt vesz az emberi test mozgásának megfigyelésén alapuló elméletével. Az így elképzelt minimális tér harang formájú alakzat vagy inkább fordított harangvirág, amely úgy borul össze, mint a kagyló két héja, amelyet az emberi mozgás dinamikája hoz létre a mulandó és az örök, a pillanatnyi és a természetfeletti közötti egyensúly állandó keresésében. Makovecz számára az építészet olyan világ kifejezője, mely egyesíti a valóságban megtörténtet a mítikus világban megtörténttel, a mítosz uralmának állandó visszatérését a „megtörténhetett volna” ezernyi lehetőségének számba vételével.

Az 1975-ben, egy meglévő épületen belül kialakított ravatalozójával megszólaló szenvedélyes hang már kiforrott, érett építészeti felfo-

gást mutat. A teret hajlított bordák sorozatával alakítja, amely egy felől emberi mellkast formáz, ugyanakkor egy meghatározott alakzatba rendeződő növényi anyag hatását is kelti. E tér mélyén található a ravatal helye, eredetileg éppen életfát, az északi mitológia képi összegzőjét ábrázoló szobor lábánál. 1974 és 1982 között épül meg a sárospataki Művelődés Háza, melyben a beton plaszticitása egységesül a faszerkezetek linearitásával. A belső terek két hagyományra emlékeztetnek, és ezeket egymással ötvözik, egyik a szecesszió (elsősorban Guimard, de Kós Károly is, akit Makovecz egyik mesterének tekint), a másik a népi építészet. E mű sikerre sok bajt hoz rá. A magyar építészet hivatalos képviselői elutasítanak minden irányzatot, amely a szabad kifejezőerőnek ad helyt és nem veti alá magát a központi felfogásnak. Sokat kellett harcolnia az épület megvalósításáért, utána pedig el kellett szenvednie, hogy félreállítják, kiteszik a tervezőirodából megvonva tervezői jogosultságát. A pilisi erdőgazdasággal a művelődési ház építése során kialakított jó kapcsolata menti meg a tétlenségtől, az erdőgazdaság építészeként tervezhet tovább.

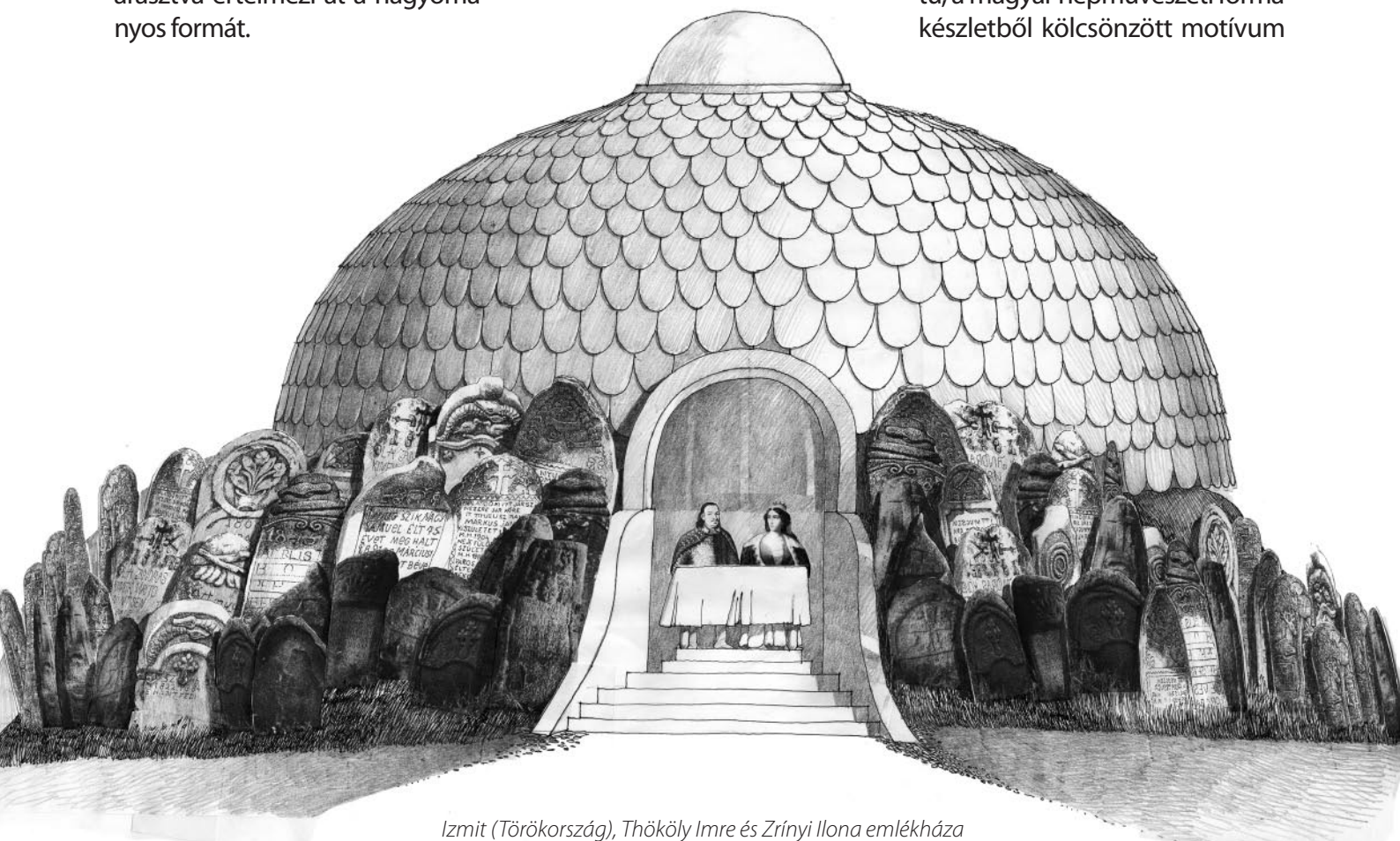
Ez az új helyzet lehetőséget ad számára, hogy még közelebb kerüljön a természethez és a hely szelleméhez. Ehhez az időhöz tartozik egy sor fából készült épület, mely a népművészet fafaragásai-ból és hímzéseiből merít inspirációt, valamint a zoomorf és antropomorf formavilágot fejleszti tovább.

1984-ben, amikor egy enyhül a politikai helyzet, lehetősége nyílik, hogy megalakítsa saját tervezőirodáját, amelynek segítségével maga köré gyűjt sok fiatal építész és rövid idő alatt egyre jobban elterjed az organikus irányzat, amely 1991-ben nagy feltűnést keltve mutatkozott be a Velencei Nemzetközi Építészeti Biennálén.

A piactudáság megerősödése lehetőséget nyújt számára, hogy magán megrendelők igényeit elégítse ki, ennek során nagy fantáziával kialakított tereket hoz létre, bennük gyakran feltűnnek a rá jellemző ágasfák, úgy, ahogy a természetben is megtalálhatók. Új érdeklődést jelez a műveiben többször előforduló steineri alaprajz, az egymásba hatoló két kör, mint a szigetvári Vigadóban 1985-ben, amely könnyedséget és átláthatóságot árasztva értelmezi át a hagyományos formát.

A 80-as évek végéhez tartozik a siófoki lutheránus és a paksi katolikus templom, két remekmű, melyek előkészítik az utat a sevillei világkiállítás magyar pavilonjához. Antropomorf formák uralják a siófoki templom homlokzatát, amely a középső részén két kitért szárny felett kitekintő szem köré szerveződik, amit fel lehet fogni a Mindenható álarcaé, egyben világos utalás arra is, hogy az épület élőlény, amelynek lelke és tekintete van. A nagy cseréptető fordított hajótestet idéz, belülről a monumentális bejáratra merőlegesen kibontakozó faszerkezetű áramvonalas boltív. Makovecz képi fantáziája és teremtő ereje a paksi katolikus templomban ér csúcspontjára, és bizony mondhatjuk, hogy ez egyike azon 20. századi templo-

moknak, melyek megérdemlik, hogy az egyetemes építészettörténet részeivé váljanak. A szakrális és a profán teret erős ellentétbe állítja, majd egy kiemelkedő elem kapcsolja össze: a hármastorony, mely sötét tömegével emelkedik gátként a külvilág elé. Ahhoz, hogy bemerjünk a templomba, át kell hatolni rajta, ezen a vastag, homályba burkolózó, torony alatti téren. Közben egy „égő” kapuív ismétlődik háromszor: az első, amikor belépünk a torony alá, a második, amikor onnan kijövünk, a harmadik a templom főbejárata, ami mellett kétoldalt a spirálba csavarodó fal középpontjában egy-egy angyal áll. A pikkelyfedésű templomtest egy felmagasított alapzattól emelkedik ki, amely mintegy hangsúlyozza az épület földhöz tartozását. Az alaprajz kelta eredetű, a magyar népművészeti formakészletből kölcsönzött motívum

Izmit (Törökország), Thököly Imre és Zrínyi Ilona emlékháza

(egymásra tükrözött S) egyetlen hajóval, mely a végén rendkívüli életerőt árasztva két részre szakad. A fény felülről árad az oltár felé, ami felett két kitárt szárnyú angyal között a Megváltó szobra emelkedik.

A sevillai világkiállításon a magyar pavilon a leglátogatottabbak közé tartozott, benne Makovecz igyekezett népének történetét szintetikusán megjeleníteni: ahogy folyamatosan őrlődik Kelet és Nyugat határán, gyakran keresve identitását idegen megszállók elnyomása alatt. A kulcsmotívum, amelynek a fő szimbolikus szerepet szánta, egy fa, melyet a kéthajós belső tér egyikének centrumába állított úgy, hogy a felső ágain kívül az üvegfüdém alatti gyökérzete is látható lett, kifejezve azt, hogy az élet egy része fényben, más része

pedig a homályban folyik, és hogy az élet e jellemzőjéről vakon nem veszünk tudomást.

Századunk első évtizedében Makovecz koherens módon folytatta munkáját, bár szemléletmódjának hatása csökkent, miután Európában új irányzatként általánosan elterjedt az önmagukat menedzselő sztárépítészek vad individualizmusa.

Aki azt gondolja, hogy Makovecz és kollegáinak építészete csak egy meteorit, amely egy szempillantás alatt átrepül az égbolton, hogy saját intenzitásának köszönhetően azonnal el is tűnjön onnan, annak figyelmét a tudomány területén születőben lévő új ökológiai paradigmára kell felhívni. Technológiai megoldásai és tudatosan vállalt „helyhezköttisége” ellenére a ma-

gyar organikus építészet nyelvezte nem ismer határokat, és olyan problémákkal foglalkozik, mint a földdel való kapcsolat, a szakrális dimenzió, az egyén és a közösség kapcsolata, tehát olyasmik, amik a 21. században központi szerepet fognak játszani, mert ezeknek a problémáknak a megoldásától függ az emberiség jövője.

A rohamosan terjedő értetlen és romboló építészeti bravúrokkal és a sztárépítészek mindenhová elhelyezett szörnypéleteivel ellentétben, melyek mazochista hedonizmusa a hajótörés felé vezet, Makovecz bordázatai a cet gyomrára emlékeztetnek, ahonnan Jónás újraéledve vettetett a partra.

Róma, 2010. január 21.

(fordította Hainess Olga)

Kulcsár Attila

LAUDÁCIÓ A TÖKÉS LÁSZLÓ-DÍJ ÁTADÁSOKOR

A felkérés megtisztelt és megijesztett. Önvizsgálatra készítetted, mert Makovecz Imre mesterem is lehetett volna, de az én pályám más keze alatt formálódott. Már akkor is nagy holdudvara volt és én féltem közel menni hozzá, de épületeit figyelemmel kísérem. Szellemisége, a nemzetért érzett felelőssége, a hagyományokban gyökerező megmaradás-programja az én életemnek is mozgatórugója. Ezért vállaltam el bemutatását.

Az építészetében nem eléggé jártas hallgatóság kedvéért, a teljesség igénye nélkül említék néhányat épületei közül. A hatvanas években a szövetségi szektor megbízásából éttermet, áruházakat, csárdákat tervezett, már ekkor is tájba illesztett figyelmesen, tájhoz kötődő természetes anyagokkal. A hetvenes években a Pilisi Parkerdőgazdaság építészeként ka-

pott lehetőséget természetközeli létesítmények tervezésére, a fa- és ácszerkezetek új lehetőségeinek kifejlesztésére. Nála a fa épületszerkezetként is úgy működik, mint a természetben, megmodellezi az erőjátékot látványos parafrázisokban. Ez adja belső tereinek meghatározó karakterét: az átlényegített biológiai forma. Fontos középületek következtek ezután: a sárospataki Művelődési Háza, a Farkasréti temető ravatalozója a mellkasban felravatalozott szív drámájával és több faluház.

A nyolcvanas években épült a siófoki evangélikus, a paksi katolikus templom, a sárospataki Árpád vezér Gimnázium. A kilencvenes évek a sevillai világkiállítás magyar pavilonjával kezdődtek, aztán a szlovéniai Lendva színháza következett külső és belső tereiben a város régi házainak idéze-

tével, majd az egri uszoda és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem központi épülete, a Stephaneum. Az egri létesítmény a történelmi városszövetbe apróbb kiszolgáló épületekkel sikeresen beillesztett „túlméretes épület” szép példája, az egyetem Piliscsában a régi brutális kaszárnya, az ateizmussal lelakott orosz laktanya épületeinek istenes tudások, tanítások házává alakuló metamorfózisa. A Stephaneumon a középkori formák a katolikus egyházi építészet hagyományait idézik, a megbillentett történelmi kupola színpadot takar és a modern belső terű auditorium hozzádőlő kupoláját nem Charles Moore posztmodern Piazza d’Italiájának gegje ihlette, hanem a múlt és a jelen egymásnak szóló akusztikája, amely így álmennezetek és hangvetők nélkül is működik.